

ΣΥΜΠΛΕΚΟΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΜΒΑΤΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ ΟΜΟΦΥΛΩΝ ΖΕΥΓΑΡΙΩΝ: «ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΙΑ» ΚΑΙ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ

Ιωάννης Μίχος & Λία Φίγγου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη: Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας της «ελληνοορθοξίας» και της χρήσης της ως επιχειρηματολογικού αποθέματος κατά της επέκτασης του συμφώνου συμβίωσης σε ομόφυλα ζευγάρια στο δημόσιο διάλογο. Τα δεδομένα της έρευνας αντλήθηκαν από τη δημόσια διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε το 2015 για το νομοσχέδιο «Σύμφωνο Συμβίωσης και άλλες διατάξεις» και αναλύθηκαν με βάση τις αρχές της κριτικής κοινωνικής λογοψυχολογίας και της ρητορικής. Η ανάλυση αναδεικνύει την κατασκευή μιας συμπαγούς «ελληνορθόδοξης» ταυτότητας, στην οποία οι έννοιες του «έθνους» και της «θρησκείας» προϋποθέτουν η μία την άλλη και παράλληλα θεμελιώνουν την ετεροκανονικότητα. Η ομοφυλοφιλία κατασκευάζεται ως μία ασύμβατη με την «ελληνο-ορθόδοξη» ταυτότητα «αμαρτία» και η νομική κατοχύρωση των ομόφυλων σχέσεων ως απειλή για το έθνος. Οι συγκεκριμένες κατασκευές προσανατολίζονται στη διαχείριση της κοινωνικής λογοδοσίας των σχολιαστών, ενώ συγχρόνως δύνανται να συνεισφέρουν στη διατήρηση ιεραρχικών δομών και σχέσεων εξουσίας, αποδυναμώνοντας τις διεκδικήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+.

Λέξεις κλειδιά: Ομόφυλα ζευγάρια, Σύμφωνο συμβίωσης, Ταυτότητες

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της κοινωνικής κατασκευής της ελληνο-ορθοδοξίας και των επιχειρηματολογικών γραμμών που δομούνται πάνω σε αυτή με στόχο να αντισταθούν στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης σε ομόφυλα ζευγάρια στο πλαίσιο της σχετικής δημόσιας διαβούλευσης.

Ο θεσμός του συμφώνου συμβίωσης θεσπίστηκε επίσημα στην Ελλάδα το 2008 αποκλείοντας, ωστόσο, τα ομόφυλα ζευγάρια (ΦΕΚ Α' 241/2008), γεγονός που οδήγησε σε δύο προσφυγές κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. Vallianatos and others vs. Greece, 2013). Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα καταδικάστηκε το Δεκέμβριο του 2013 από το Δικαστήριο του Στρασβούργου (βλ. επίσης Trispiotis, 2014). Έπειτα, το Νοέμβριο του 2015 το υπουργείο Δικαιοσύνης ανακοίνωσε ορισμένα βασικά σημεία του νομοσχεδίου «Σύμφωνο Συμβίωσης και άλλες διατάξεις», το οποίο επεκτείνονταν και στα ομόφυλα ζευγάρια (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2015α), καλώντας συγχρόνως τους πολίτες σε δημόσιο διάλογο (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2015β).

Τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά το τέλος της δημόσιας διαβούλευσης, σημειώθηκαν ποικίλες αντιδράσεις από την πλευρά της Εκκλησίας. Αρκετές Μητροπόλεις προέβησαν σε ψηφίσματα κατά της επέκτασης του συμφώνου συμβίωσης (βλ. Μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αιγιαλείας Αμβρόσιος, 2015), ενώ συγχρόνως ορισμένοι εκπρόσωποι της Εκκλησίας καταδίκασαν ανοιχτά τη συγκεκριμένη θεσμοθέτηση. Για παράδειγμα, ο Μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφεΐμ (2015) σε ανακοίνωσή του υποστήριξε ότι η Μητρόπολη θα δώσει τέλος σε κάθε είδους σχέση με τους πολιτικούς που θα ταχθούν υπέρ της επέκτασης του συμφώνου. Παρ' όλα αυτά, το σύμφωνο συμβίωσης ομόφυλων ζευγαριών ψηφίστηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2015 στη Βουλή των Ελλήνων και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Δεκεμβρίου 2015 (ΦΕΚ Α' 181/2015). Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι το συγκεκριμένο ζήτημα απασχόλησε αρκετά την πρόσφατη πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας με έντονη διάσταση απόψεων και σφοδρή αντιπαράθεση μεταξύ υποστηρικτών και πολεμίων της επέκτασης του συμφώνου.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και λαμβάνοντας υπόψη τις αντιδράσεις από την πλευρά της Εκκλησίας και τη σύνδεση του ζητήματος με την «ελληνο-ορθοδοξία», η παρούσα μελέτη επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των ταυτοτικών κατασκευών που κινητοποιούνται στη σχετική επιχειρηματολογία ενάντια στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης, καθώς και στις δυνάμει συνέπειές τους. Η μελέτη εντάσσεται στο ερευνητικό πεδίο της κοινωνικής κατασκευής των ταυτοτήτων που τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται να αποτελεί κεντρικό μέλημα της κοινωνιο-ψυχολογικής θεωρίας και

έρευνας (π.χ., Μποζατζής, 2011. Potter & Wetherell, 1987). Το ειδικότερο, ωστόσο, ενδιαφέρον της συνδέεται με το τμήμα αυτό της κοινωνιοψυχολογικής εργογραφίας που χρησιμοποιεί την ταυτότητα ως αναλυτικό εργαλείο για τη μελέτη της ετεροκανονικότητας και των ΛΟΑΤΚΙ+¹ διεκδικήσεων.

Ομοφοβία, ετεροκανονικότητα και ταυτότητες στο λόγο

Για ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνιοψυχολογικής θεωρίας και έρευνας κομβική έννοια για την προσέγγιση των διεκδικήσεων, αλλά κυρίως του αποκλεισμού της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, είναι αυτή της ομοφοβίας και των στάσεων απέναντι στην ομοσεξουαλικότητα (π.χ., Gerhards, 2010. Herek, 2002. Kite & Whitley, 1996. Plummer, 2016). Η σχετική ερευνητική παραγωγή εξετάζει πλήθος παραγόντων που ρυθμίζουν τις στάσεις των κοινωνικών δραστών, ενώ ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί και στο ρόλο της ουσιοποίησης, δηλαδή της τάσης τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται με στερεοτυπικό τρόπο σε μια κοινωνική ομάδα να γίνονται αντιληπτά ως φυσικά, εγγενή, σταθερά και αναλλοίωτα (Rothbart & Taylor, 1992. Yzerbyt, Rocher, & Schadron, 1997. βλ. επίσης Μίχος & Φίγγου, 2017 για αναλυτική παρουσίαση της σχετικής εργογραφίας). Η συγκεκριμένη θεωρητική και ερευνητική παραγωγή έχει, ωστόσο, δεχτεί κριτική για αναγωγισμό, δηλαδή για αναγωγή της ομοφοβίας σε ζήτημα ατομικών στάσεων. Ριζωμένη, εξάλλου, στη φιλελεύθερη ιδεολογία, σύμφωνα με άλλες συγγραφείς (Clarke, 2005. Kitzinger, 1987), η ρητορική κατά της ομοφοβίας (ρητά ή άρητα) προϋποθέτει μια κατασκευή της ομοφυλοφιλίας, στην οποία η έμφαση είναι στις ομοιότητες μεταξύ ετεροφυλόφιλων και ομοφυλόφιλων και στην κοινή ανθρώπινη φύση, κάτι που μπορεί να οδηγεί στη διαίωση της ετεροκανονικότητας και στην καταπίεση των μη ετεροφυλόφιλων ανθρώπων.

Στον αντίποδα των μελετών πάνω στην ομοφοβία τοποθετείται η έρευνα που εστιάζει στην ετεροκανονικότητα ως μία ευρέως διαδεδομένη, αν και συχνά κεκαλυμμένη/έμμεση, ιδεολογία, που διαπερνά κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής και ωθεί στη δημιουργία ενός ιδιαίτερα προνομαζικού κλίματος υπέρ της ετεροφυλοφιλίας, η οποία αναπαρίσταται ως νόρμα/κανόνας (βλ. Warner, 2002). Εντός αυτής της θεωρητικής και ερευνητικής προσέγγισης πρόσβαρο εκτόπισμα έχουν οι μελέτες που εντάσσονται στη στροφή στο λόγο και υιοθετούν μια κοινωνικοκοινωνικοπολιτισμική επιστημολογική οπτική (π.χ., Gough, 2002. Land & Kitzinger, 2005. Matthews & Augoustinos, 2012. Rothmann, 2018). Στις έρευνες αυτές υιοθετούνται τα εννοιολογικά εργαλεία που

¹ Το αρχικό λέξο ΛΟΑΤΚΙ+ (αγγλικά: LGBTQI+: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer/Questioning, Intersex) χρησιμοποιείται προκειμένου να γίνει αναφορά στα Λεσβιακά, Ομοφυλόφιλα, Αμφισεξουαλικά, Τρανς, Κουήρ και Ιντερσεξ άτομα ως σύνολο. Ας σημειωθεί ότι το αρχικό λέξο συμπληρώνεται διαρκώς με νέους ταυτοτικούς προσδιορισμούς.

παρέχουν οι λογοαναλυτικές προσεγγίσεις (Potter & Wetherell 1987, Wetherell, 1998) και η ρητορική (Billig, 1987, 1991). Οι προσεγγίσεις αυτές εστιάζουν τόσο στην κοινωνικοϊστορική πλαισίωση των επιχειρηματολογικών αποθεμάτων και στη μελέτη των ταυτοτήτων ως εγχιβωτισμένων στο μικρο-κοινωνικό πλαίσιο της αλληλεπίδρασης όσο και στο ευρύτερο ιδεολογικό επίπεδο. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατό να φανερώσουν τις ιδεολογικές λειτουργίες και την επιτελεστικότητα της γλώσσας, τις ιεραρχίες και τις ασυμμετρίες/ανισότητες στην κοινωνική εξουσία, καθώς και την καταπίεση που υφίστανται συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως αυτή των ομοφυλόφιλων (βλ. επίσης McKinlay & McVittie, 2011).

Σύμφωνα με την Kitzinger (1987, 2005) οι κοινωνικοί δράστες κατά την καθημερινή τους αλληλεπίδραση φαίνεται πως είναι δυνατό να αντλούν, να αναπαράγουν και να θεωρούν δεδομένη την ύπαρξη ενός ετεροκανονικού κόσμου, χωρίς αυτό να συμβαίνει απαραίτητα εμπρόθετα και με σκοπό την καταπίεση των ΛΟΑΤΚΙ+ (Kitzinger, 2005). Σε έρευνα της Clarke (2005), για παράδειγμα, οι συμμετέχοντες σε ομάδες εστίασης, στις οποίες συζητήθηκαν ορισμένα ζητήματα αναφορικά με την «ομογονεϊκότητα»², είχαν την τάση να ελαχιστοποιούν τη μοναδικότητα των οικογενειών που δημιουργούνται από ομοφυλόφιλους ανθρώπους, υπονοώντας ότι αυτές θα πρέπει να είναι ακριβώς όπως οι οικογένειες με ετεροφυλόφιλους γονείς διαιωνίζοντας –αν και όχι απαραίτητα εμπρόθετα– την ετεροκανονικότητα. Αντίστοιχα, ο Jowett (2014) υποστήριξε ότι εκείνοι που τάσσονταν κατά του γάμου μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών στο Βρετανικό τύπο επικαλούνταν στο λόγο τους μια σειρά κοινότοπων αξιών που σχετιζόνταν με τη δημοκρατία, την ισότητα, αλλά και με τη διατήρηση της παράδοσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η παρούσα έρευνα αντλεί από την κοινωνικο-κονστρουκτιονιστική προσέγγιση και τη στροφή στο λόγο στην κοινωνική ψυχολογία, στοχεύοντας στη διερεύνηση των επιχειρημάτων και των ταυτοτικών κατασκευών σε ένα πλαίσιο διαλόγου όπου οι κοινωνικοί δράστες ενεργητικά αναπαράγουν ιστορικά εγκαθιδρυμένα ερμηνευτικά αποθέματα που σχετίζονται με την ορθοδοξία και την ελληνική εθνική ταυτότητα προκειμένου να αντιταχθούν στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης. Πριν περάσουμε, ωστόσο, στην ανάλυση του λόγου των κοινωνικών δραστών που συμμετείχαν στη δημόσια διαβούλευση για το νομοσχέδιο, θα αναφερθούμε σε προηγούμενες αναλύσεις για την εθνική ταυτότητα και τα διλήμματά της.

² Ο όρος ομογονεϊκότητα αποδίδει το lesbian and gay parenting.

Ορθοδοξία, ελληνικότητα και ταυτότητα

Ο ρόλος που διαδραματίζει η ορθοδοξία στη συγκρότηση της σύγχρονης ελληνικής εθνικής ταυτότητας υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικός από την ιστορική περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έπειτα³. Πιο συγκεκριμένα, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 σχηματίστηκαν ορισμένες θρησκευτικές κοινότητες («μιλλέτ»), τα όρια των οποίων χαράζονταν με κριτήριο τη θρησκεία των υπηκόων και όχι βάσει άλλων ταυτοτικών κατασκευών (π.χ., εθνική ταυτότητα) (Γιανναράς, 1992. Mackridge, 2008. Σταματόπουλος, 2003). Έπειτα, μετά την ελληνική επανάσταση του 1821 και την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους το 1830, η Εκκλησία ορίστηκε ως δημόσια αρχή και τέθηκε υπό την εξουσία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους/βασιλείου της Ελλάδος (Γιανναράς, 1992).

Την ίδια χρονική περίοδο αναδείχθηκε το δίλημμα αναφορικά με τον ατέρμονο και πρωταρχικής σημασίας επαμφοτερισμό ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή (βλ. Dimaras, 1973. Tsoukalas, 1999. Τζιόβας, 1994). Η ταυτοτική αυτή σχάση οδήγησε σε προσπάθειες αμοιβαίας σύμπλεξης της αρχαιοελληνικής γραμματείας με τις "ανατολίτικες" επιρροές και την ορθοδοξία, δηλαδή των αντιφατικών πτυχών που συναρθώνουν την ελληνική εθνική ταυτότητα (Tsoukalas, 1999). Στο πλαίσιο αυτό, η ανάδειξη του Βυζαντίου ως συνδετικού κρίκου ανάμεσα στις πολυποίκιλες και αντικρουόμενες αυτές επιρροές που συγκροτούν τον ελληνισμό συνέβαλε σε ένα βαθμό στην εδραίωση του όρου «ελληνοχριστιανισμός». Η συγκεκριμένη έννοια φαίνεται ότι επέτρεψε τη «διεκδίκηση» μιας αδιάκοπης πορείας του ελληνικού πολιτισμού από τις απαρχές του μέχρι σήμερα, συνδυάζοντας ποικίλα και διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τα οποία, ωστόσο, θεωρούνται κοινά μεταξύ των Ελλήνων (βλ. Kitromilides, 1996. Mackridge, 2008. Tsoukalas, 1999).

Η άρρηκτη αυτή σύνδεση μεταξύ ελληνικού έθνους και χριστιανικής ορθόδοξης πίστης διαδραμάτισε, σύμφωνα με τον Μανιτάκη (2000), σημαντικό ρόλο τόσο κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όπου η ορθοδοξία χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο της πολιτικής που υιοθετήθηκε από το ελληνικό κράτος και ειδικότερα κατά την επιδίωξη των ελληνικών εθνικιστικών στόχων, όσο και κατά τη δικτατορία ή αλλιώς «Χούντα των Συνταγματαρχών» από το 1967-1974, όπου υποστηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό η ιδέα της «Ελλάδας των Ελλήνων Χριστιανών» (Mackridge, 2008). Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας στην Ελλάδα ψηφίστηκε το σύνταγμα του 1975, το οποίο ισχύει μέχρι σήμερα, έπειτα από τις αναθεωρήσεις του 1986, του 2001 και του 2008 (βλ. Δη-

³ Κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι τα ιστοριογραφικά δεδομένα που αξιοποιούνται αναπαριστούν τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι κοινωνικοί επιστήμονες και ιστορικοί επιχειρήσαν να κατανοήσουν, να περιγράψουν ή/και να προσεγγίσουν κριτικά τα ιστορικά γεγονότα.

μητρόπουλος, 2008). Ενδιαφέρον είναι ότι με το σύνταγμα αυτό η Εκκλησία κατέστη περισσότερο αυτόνομη και αυτοδιοικούμενη, καθώς τέθηκαν αυστηρότερα όρια στον τρόπο με τον οποίο το κράτος μπορεί να επεμβαίνει σε λειτουργικά, οργανωτικά και άλλα ζητήματα που αφορούν την Εκκλησία της Ελλάδος (Papastathis, 1999, όπ. αναφ. στο Molokotos-Liederman, 2003). Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι το Σύνταγμα της Ελλάδος εξακολουθεί να κηρύσσεται στο όνομα της Αγίας Τριάδας και συγχρόνως στο άρθρο 3 του συντάγματος αναφέρεται ότι επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η ορθόδοξη χριστιανική (Δημητρόπουλος, 2008. Ορφανουδάκης, 2008).

Καταλήγοντας, η αλληλεπίδραση μεταξύ εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας φαίνεται ότι συνεχίζει να είναι έντονη και πολυδιάστατη στη σημερινή εποχή, ενώ συγχρόνως οι Έλληνες φαίνεται πως αναγνωρίζουν την ύπαρξη αυτής της σύνδεσης, εννοιολογώντας την είτε ως «ασπίδα» απέναντι στις αξίες της Δύσης, είτε ως μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας (Molokotos-Liederman, 2003). Η παρουσία της ελληνορθόδοξης Εκκλησίας είναι εμφανής σε πολλές πτυχές της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, συμπεριλαμβάνοντας την εκπαίδευση (διδασκαλία θρησκευτικών προσανατολισμένη στην ορθοδοξία), καθώς και ένα πλήθος θρησκευτικών τελετών με δημόσιο χαρακτήρα (γάμος, βάφτιση κ.ά.) (Μανιτάκης, 2000. Molokotos-Liederman, 2003. Pollis, 1999). Ακόμη, η Ορθόδοξη Εκκλησία φαίνεται ότι εξακολουθεί, σύμφωνα με τον Μουζέλη (2002), να υπερτονίζει το ρόλο και τη σημασία της σε σχέση με την αδιάκοπη συνέχεια του έθνους (Μουζέλης, 2002). Παράλληλα, αν και επιχειρήθηκε η βαθμιαία ελάττωση της δυνατότητας παρέμβασης σε ζητήματα που αφορούν την κρατική και κοινωνική οργάνωση, τη θέσπιση νόμων, καθώς και τη χάραξη πολιτικής, η ίδια φαίνεται πως επιχειρεί ακόμη να ασκήσει επιρροή, γεγονός που συχνά οδηγεί σε έντονες διαμάχες στη δημόσια σφαίρα (βλ. Dragonas, 2013. Μουζέλης, 2002).

Πολιτισμικός δυϊσμός και ταυτοτική σχέση μεταξύ Δύσης-Ανατολής

Η ύπαρξη δύο αντικρουόμενων πολιτισμικών παραδόσεων, οι οποίες βρίσκονται σε συνεχή διαμάχη, φαίνεται πως έρχεται συχνά στο προσκήνιο και απασχολεί ιδιαίτερα την ελληνική δημόσια σφαίρα, φανερώνοντας συγχρόνως δύο κυρίαρχους ταυτοτικούς λόγους (Diamandouros, 1994). Στην κατεύθυνση αυτή, σημαντικό θεωρείται το έργο του Διαμαντούρου (2000) περί «πολιτισμικού δυϊσμού» (βλ. επίσης Τριανταφυλλίδου, Γρώπα, & Κούκη, 2013). Ο ίδιος συνοψίζει το ζήτημα της αφαίρεσης του θρησκευματος από τα δελτία ταυτότητας στην Ελλάδα κατά την περίοδο της αρχιεπισκοπείας του Χριστόδουλου (βλ. επίσης Δεμερτζής, 2001. Molokotos-Liederman, 2003, 2007), προκειμένου να αναδείξει τις διαμάχες που προκύπτουν μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων πολιτισμικών παραδόσεων (Διαμαντούρος, 2000).

Ειδικότερα, περιγράφεται η ύπαρξη τόσο μιας παρωχημένης όσο και μιας εκσυγχρονιστικής κουλτούρας (Διαμαντούρος, 2000). Η παρωχημένη κουλτούρα, σύμφωνα με το συγγραφέα, συνδέεται με ανατολίτικα πολιτισμικά στοιχεία, ενώ συγχρόνως περικλείει τις αρχές, τις αξίες και τις αντιλήψεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι φορείς της κουλτούρας αυτής υποστηρίζεται πως διακρίνονται από εθνοκεντρικές τάσεις και θεωρούν την Ελλάδα μία ξεχωριστή/ανώτερη χώρα, ιδιαίτερα όσον αφορά τον πολιτισμό και την κοινωνική της συγκρότηση. Ακόμη, επισμαίνεται ένα είδος σκέψης και ερμηνείας των γεγονότων με χαρακτηριστικά θεωριών συνωμοσίας, ενώ συχνό είναι και ένα αίσθημα εγγύτητας με λαούς/έθνη που υποστηρίζεται ότι μετατράπηκαν σε αντικείμενα εκμετάλλευσης από τις μεγάλες δυνάμεις της Δύσης με σκοπό την εξυπηρέτηση οικονομικών και άλλων συμφερόντων. Από την άλλη, η «εκσυγχρονιστική κουλτούρα», σύμφωνα με τον Διαμαντούρο (2000), εκπηγάζει από το Διαφωτισμό, συμμερίζεται τα φιλελεύθερα προτάγματα και περιγράφεται ως ανοιχτή σε διαφορετικές ιδέες και πολιτισμικά στοιχεία, με τους φορείς της να υποστηρίζουν τους δημοκρατικούς θεσμούς καθώς και μία ανταγωνιστική μορφή οικονομίας που στηρίζεται στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Παράλληλα, δεν στηρίζει την ανάπτυξη οποιουδήποτε τύπου αθέμιτων σχέσεων μεταξύ πολιτών και πολιτικών, δεν αντιλαμβάνεται την Ελλάδα ως ένα ξεχωριστό/ανώτερο έθνος-κράτος και ευνοεί θεσμοθετήσεις και πολιτικές τακτικές, οι οποίες στοχεύουν στη σύμπλευση της Ελλάδας με το ευρωπαϊκό και διεθνές «γύγνεσθαι».

Παρά το γεγονός ότι το αναλυτικό σχήμα του Διαμαντούρου (2000) έχει φανεί χρήσιμο, ιδιαίτερα στο πεδίο των πολιτικών επιστημών, αξιόλογο είναι ότι έχει εγείρει και σημαντικές κριτικές που αναδεικνύουν ένα πλήθος θεωρητικών, επιστημολογικών, ιδεολογικών και πολιτικών προβληματικών σημείων (βλ. Kouki & Liakos, 2015. Ntampoudi, 2014. Stavrakakis, 2014. Xenakis, 2013). Μία ενδιαφέρουσα κριτική προσέγγιση είναι αυτή της Xenakis (2013), η οποία κάνοντας λόγο για «κανονιστική υβριδικότητα», υποστήριξε ότι δεν είναι δυνατό να λάβει χώρα μία μονοδιάστατη και στερεοτυπική κατάταξη των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων ως οπαδών/φορέων είτε της «εκσυγχρονιστικής» είτε της «παρωχημένης» κουλτούρας.

Στο ίδιο κριτικό πνεύμα, ο Bozatzis (2009), αξιοποιώντας την προσέγγιση της ταυτότητας ως ιδεολογικής κατασκευής από τη ρητορική ψυχολογία (Billig, 1991), διερεύνησε την κατασκευή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση του Billig (1991), η ταυτότητα είναι δυνατό να ιδωθεί ως άμεσα συνδεδεμένη με την ιδεολογία καθώς αντιμετωπίζεται ως μια κατασκευή σε ένα πλαίσιο με ποικίλες διαθέσιμες εναλλακτικές, τις οποίες και ανταγωνίζεται. Με τον τρόπο αυτό, η προσοχή στρέφεται στην ενεργό διαδικασία παραγωγής λόγων και στη δυνατότητά τους να κατασκευάσουν και να μετασηματίσουν την κοινωνική πραγματικότητα (βλ. Billig, 1996). Σύμφωνα με τις αναλύσεις του Bozatzis, οι κοινωνι-

κοί δράστες είναι προσανατολισμένοι σε ένα διττό/αμφίπλευρο μέλημα λογοδοσίας. Από τη μια, πρέπει να αποποιηθούν έννοιες, οι οποίες θέτουν στο επίκεντρο τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική εθνική ταυτότητα εν γένει, όπως εθνοκεντρισμός, ξενοφοβία και υπέρμετρη φιλοπατρία, και, από την άλλη, να αποφύγουν την εξύμνηση της Δύσης, διότι οι υπερβολικοί έπαινοι για τον δυτικό τρόπο ζωής μπορεί να γίνουν αντιληπτοί ως υποβάθμιση της Ελλάδας και να επισύρουν τη μομφή της ξενομανίας και της άκριτης μίμησης των δυτικών προτύπων (Bozatzis, 2009).

Ανακεφαλαιώνοντας, η παρούσα έρευνα εστίασε στη μελέτη συγκεκριμένων ταυτοτικών κατασκευών που επιστρατεύονται κατά της θεσμικής κατοχύρωσης του συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών και κινητοποιούνται στη σχετική δημόσια συζήτηση. Υιοθετείται η κοινωνικο-κονστρουκτιονιστική προσέγγιση των ταυτοτήτων ως σύνθετων και ευέλικτων κατασκευών του εαυτού και των άλλων στο λόγο και όχι απλώς ως αναλλοίωτων και παγιωμένων χαρακτηριστικών. Έτσι, το ενδιαφέρον προσανατολίζεται όχι μόνο στους τρόπους με τους οποίους η συμπλοκή μεταξύ ελληνικής εθνικής ταυτότητας και ορθοδοξίας αναδεικνύεται σε επιχειρηματολογικό απόθεμα ενάντια στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης, αλλά και στις ευρύτερες δυνάμει συνέπειες αυτού του αποθέματος για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Δεδομένα έρευνας και αναλυτική μεθοδολογία

Το προς ανάλυση υλικό που αξιοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα αντλήθηκε από τα σχόλια των πολιτών στη δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση για τη νομοθετική πρωτοβουλία με τίτλο «Σύμφωνο Συμβίωσης και άλλες διατάξεις». Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι πολίτες κλήθηκαν στις 9 Νοεμβρίου 2015 να εκφράσουν τις απόψεις και τις παρατηρήσεις τους αναφορικά με τις ρυθμίσεις του εν λόγω νομοσχεδίου. Η δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση ολοκληρώθηκε τη Δευτέρα, 23 Νοεμβρίου 2015. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 3.324 σχόλια πολιτών. Από το σύνολο των σχολίων, τα 2.496 αφορούσαν αποκλειστικά το άρθρο 1 βάσει του οποίου επεκτείνονταν το σύμφωνο συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια⁴. Αν και θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι τα διαδικτυακά σχόλια στο πλαίσιο της διαβούλευσης αποτελούν μια εκδοχή δημόσι-

⁴ Η ανακοίνωση του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το σχέδιο νόμου αναφορικά με την επέκταση του συμφώνου και τα σχόλια που δημοσιεύθηκαν στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική δημόσια διαβούλευση είναι δυνατό να ανακτηθούν από την ιστοσελίδα του ηλεκτρονικού τόπου διαβουλεύσεων (<http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=6153>).

ου λόγου (βλ. Andreouli, Figgou, Kadianaki, Sapountzis, & Xenitidou, 2017. Holtz, Kronberger, & Wagner, 2012), σε σύμπνοια με τις αρχές της εμπιστευτικότητας και της προστασίας της ιδιωτικότητας παραλείπονται τα ονόματα, τα ψευδώνυμα και οποιεσδήποτε προσωπικές πληροφορίες των σχολιαστών. Αξίζει, ακόμη, να σημειωθεί ότι στα σχόλια που παρατίθενται διατηρείται η αρχική/δημοσιευμένη μορφή τους (π.χ., ορθογραφικά λάθη, χρήση κεφαλαίων χαρακτήρων).

Για την ανάλυση του υλικού αξιοποιήθηκαν αρχές και έννοιες της κριτικής κοινωνικής λογοψυχολογίας (Edley, 2011. Wetherell, 1998) και της ρητορικής-ιδεολογικής προσέγγισης του Billig (1987, 1991). Πιο συγκεκριμένα, επιδιώχθηκε η εύρεση κοινών γραμμών επιχειρηματολογίας, οι οποίες αναπτύσσονται στο λόγο των σχολιαστών (Wetherell, 1998), η εύρεση «κοινών τόπων» (Billig, 1987) καθώς και συγκεκριμένων ρητορικών στρατηγικών (Edwards & Potter, 1992). Η αξιοποίηση των θεωρητικών αρχών της κριτικής κοινωνικής λογοψυχολογίας (Wetherell, 1998) και της Ρητορικής Ανάλυσης (Billig, 1987) υπήρξε ιδιαίτερα χρήσιμη για την παρούσα έρευνα, καταδεικνύοντας από τη μια τους τρόπους με τους οποίους απεικονίζονται και συμπλέκονται στο λόγο οι ποικίλες ταυτοτικές κατασκευές και σκιαγραφώντας, από την άλλη, σε ένα μακρο-επίπεδο το ευρύτερο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο στο οποίο αυτές δομούνται.

Διαδικασία ανάλυσης

Αρχικά, λόγω του μεγάλου όγκου δεδομένων, κρίθηκε απαραίτητη η επιλογή ενός τυχαίου δείγματος 1000 σχολίων προς ανάλυση με τη χρήση πίνακα τυχαίων αριθμών. Ακολούθησε επαναλαμβανόμενη προσεκτική ανάγνωση και μελέτη των συγκεκριμένων σχολίων. Σε αυτό το πρώτο στάδιο, όπου μέλημα ήταν η ταξινόμηση του υλικού σε περισσότερες και διαχειρίσιμες θεματικές κατηγορίες, ενώ ο εντοπισμός κανονικότητων έγινε σε διάλογο με τα ερευνητικά ερωτήματα, η κωδικοποίηση/θεματική ταξινόμηση ανέδειξε τρεις βασικές κατηγορίες: «ελληνο-ορθόδοξη ταυτότητα, ομοφυλοφιλία και θεσμοί», «συμπλοκή σεξουαλικών, εθνικών και υπερεθνικών ταυτοτήτων» και «σχόλια επί των δημοκρατικών διαδικασιών». Παρά το γεγονός ότι η ανάλυση ανέδειξε περισσότερες επιχειρηματολογικές γραμμές, η εστίαση εδώ γίνεται μόνο σε αποσπάσματα στα οποία η ομοφυλοφιλία κατασκευάζεται ως αντιβαίνουσα στο νόμο του Θεού και συζητιέται στη συμπλοκή της με την ελληνο-ορθόδοξη ταυτότητα. Η επιλογή αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι οι συγκεκριμένες επιχειρηματολογικές γραμμές ήταν οι συχνότερα εμφανιζόμενες στην εν λόγω δημόσια διαβούλευση. Ειδικότερα, η ανάλυση εντός της συγκεκριμένης θεματικής κατηγορίας συνεχίστηκε και πάλι με την προσπάθεια εντοπισμού κοινών γραμμών επιχειρηματολογίας, οι οποίες επαναλαμβάνονταν στο λόγο των σχολιαστών και αφορούσαν το περιεχόμενο, τη δομή και

τη διαδοχή των επιχειρημάτων (Wetherell, 1998). Επιπλέον, στο σημείο αυτό πραγματοποιήθηκε και η αναζήτηση κοινών τόπων που λειτουργούσαν ως αξιωματικές θέσεις και γύρω από τους οποίους αναπτύσσονταν συγκεκριμένα επιχειρήματα (Billig, 1987). Αφού εντοπίστηκαν τα συγκεκριμένα μοτίβα, το ενδιαφέρον μετατέθηκε στις ρητορικές στρατηγικές (π.χ., αρνήσεις, χρήση παραδειγμάτων και ασαφειών, αλλαγές στη θέση υποκειμένου κ.τ.λ.) και στο ρόλο που αυτές διαδραμάτισαν στη διαχείριση της λογοδοσίας (Edwards & Potter, 1992. Potter & Wetherell, 2009).

Ανάλυση

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται ταυτοτικές κατασκευές που είτε συμπλέκονται είτε κατασκευάζονται ως ασύμβατες. Ειδικότερα, η ανάλυση εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους η ελληνική εθνική ταυτότητα κατασκευάζεται ως απόλυτα συνυφασμένη με την ορθόδοξη θρησκευτική ταυτότητα. Έμφαση, επίσης, δίνεται στην κατασκευή αυτής της σύνθετης ελληνορθόδοξης ταυτότητας ως ασύμβατης τόσο με διαφορετικές κατασκευές της ομοφυλοφιλίας όσο και με σχετικές θεσμικές διεκδικήσεις. Βέβαια, ο απώτερος ρητορικός στόχος των επιχειρημάτων που αναπτύσσονται είναι κοινός και αφορά την αποδυνάμωση των πολιτικών αλλαγών μέσω των οποίων κατοχυρώνονται διεκδικήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+. Συνεπώς, οι γραμμές επιχειρηματολογίας που αναλύονται όχι μόνο δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, αλλά αντίθετα συνδέονται άρρηκτα, συγκροτώντας ουσιαστικές κοινωνικές πρακτικές (βλ. Potter, Wetherell, Gill, & Edwards, 1990) που αφορούν τη δημόσια εναντίωση στην κατοχύρωση δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+.

Αρχικά, όπως φαίνεται και στο Απόσπασμα 1, αναλύονται κατασκευές της Ελλάδας ως ξεκάθαρα «Ορθόδοξης χώρας», οι οποίες συχνά στηρίζονται στην επίκληση μιας συντριπτικής με αριθμητικούς όρους πλειοψηφίας Ελλήνων-Ορθόδοξων-Χριστιανών. Παράλληλα, αποκαλύπτονται ταυτοτικές κατασκευές κατά τις οποίες η υποστήριξη ή η εναντίωση στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, προκειμένου να ενταχθεί ή να αποκλειστεί κανείς από την κατηγορία του Έλληνα-Χριστιανού-Ορθόδοξου.

Απόσπασμα 1: «Η Ελλάδα είναι μια Ορθόδοξη χώρα»

«Ζούμε σε μια χώρα, των οποίων οι 9 στους 10 πολίτες της δηλώνουν Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Με βάση λοιπόν το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μια Ορθόδοξη χώρα, οφείλουμε να συνταχθούμε αναλόγως.

Η υλοποίηση του νομοσχεδίου αυτού, πάσχει τριπλά. 1) ηθικά 2) Είναι απέναντι στην πίστη μας 3) Ενάντια στο σύνταγμα.

Ως Έλληνες Χριστιανοί (η συντριπτική πλειοψηφία της χώρας) οφείλουμε να μη προκαλούμε τον Θεό και Κύριο μας με τέτοια νομοσχέδια. Η υλοποίησή του νομοσχεδίου αυτού, προσβάλλει τον Χριστό μας, διότι είναι αντίθετο στον λόγο του.

Υποστηρίζω με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο την απόσυρση του νομοσχεδίου και δηλώνω τελείως αντίθετος. Εύχομαι και ελπίζω να επικρατήσει τελικώς η σύνεση και η ηθική, αλλά και ο σεβασμός στο σύνταγμα της χώρας, όπως και στο 90% περίπου του ελληνικού λαού.»

Στο παραπάνω απόσπασμα αναπτύσσεται μία κυρίαρχη γραμμή επιχειρηματολογίας κατά την οποία η Ελλάδα κατασκευάζεται με γεγονικούς όρους ως μία αμιγώς Ορθόδοξη χώρα (*Με βάση λοιπόν το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μια Ορθόδοξη χώρα...*). Ο γράφων επικαλείται αριθμητικά/ποσοτικά δεδομένα, επιχειρώντας πιθανώς να προσδώσει ένα εξαιρετικά ισχυρό έρεισμα στην επιχειρηματολογία του και να παρουσιάσει τις θέσεις του ως λογικές και ευρέως αποδεκτές (*9 στους 10 πολίτες, 90% περίπου του ελληνικού λαού δηλώνουν Χριστιανοί Ορθόδοξοι*). Με τον τρόπο αυτό κατασκευάζει μία κυρίαρχη ελληνορθόδοξη ταυτότητα, η οποία υιοθετείται από τον γράφοντα, επισημαίνοντας ότι αυτή η συντριπτική πλειοψηφία οφείλει να σέβεται το λόγο του Θεού και να μην τον προκαλεί με θεσμοθετήσεις, όπως η νομική κατοχύρωση των ομόφυλων σχέσεων. Το έρεισμα του λόγου του σχολιαστή, όπως φανερώνεται μέσα από τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου («*εμείς*»), καθιστά σαφή την κατασκευή μιας περιεκτικής συλλογικής ταυτότητας στην οποία συμπεριλαμβάνονται *a priori* και οι δυνάμει αναγνώστες. Επομένως, η εναντίωση στο συγκεκριμένο σχέδιο νόμου κατασκευάζεται ως «*χρέος*» του ελληνικού λαού απέναντι στο «*Θείο*».

Στην ίδια επιχειρηματολογική γραμμή ο σχολιαστής κάνει χρήση ενός κατάλογου τριών μερών (Edwards & Potter, 1992) περιγράφοντας το νομοσχέδιο ως ανήθικο, αντίθετο στην κυρίαρχη χριστιανική ορθόδοξη πίστη και αντισυνταγματικό (*Η υλοποίηση του νομοσχεδίου αυτού, πάσχει τριπλά. 1) ηθικά 2)Είναι απέναντι στην πίστη μας 3) Ενάντια στο σύνταγμα*). Το επιχείρημα του ίδιου αναπτύσσεται γύρω από τους τρεις αυτούς άξονες (ηθική, πίστη, σύνταγμα), οι οποίοι αποτελούν κοινούς τόπους καθώς επαναλαμβάνονται συχνά στις επιχειρηματολογικές γραμμές κατά του νομοσχεδίου. Με τον τρόπο αυτό επιχειρεί να ενδυναμώσει τη θέση του, παρουσιάζοντάς την ταυτοχρόνως ως επιταγή του υπέρτατου κοσμικού νόμου, του δόγματος (του νόμου του θεού) και μιας οικουμενικής ηθικής. Αυτούς τους κοινούς τόπους επικαλείται και πάλι ολοκληρώνοντας το σχόλιό του, παρουσιάζοντας συγχρόνως την απόσυρση του νομοσχεδίου και ως μία ένδειξη σεβασμού απέναντι στη λαϊκή βούληση, δηλαδή «*στο 90% περίπου του ελληνικού λαού*», οι οποίοι δηλώνουν χριστιανοί ορθόδοξοι. Και στο επόμενο απόσπασμα, ο γράφων επικαλείται την ύπαρξη αυ-

τής της «πλειοψηφικής» συλλογικής ταυτότητας Ελλήνων ορθόδοξων χριστιανών, η οποία, ωστόσο, παρουσιάζεται ως παραμελημένη από το κράτος και «μειονεκτούσα» με όρους προστασίας από το νόμο.

Απόσπασμα 2: «Επαρκής ο αντιρατσιστικός νόμος για την προστασία της μειοψηφίας»

«ΕΙΜΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕ ΟΠΟΙΟΔΗΠΟΤΕ ΤΡΟΠΟ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΦΥΛΟΥ. ΔΕ ΝΟΕΙΤΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ (97% ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΛΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ) ΝΑ ΘΕΣΠΙΖΕΙ ΝΟΜΟΥΣ ΠΟΥ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΟΥΝ ΤΗΝ ΠΛΗΡΗ ΑΠΑΞΙΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΑΓΝΟΟΥΝ ΠΛΗΡΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ. ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΠΡΕΠΕΙ ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΝΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΣΟΥΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ, ΕΞΑΛΛΟΥ Η ΜΕΙΟΨΗΦΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΑΙ ΕΠΑΡΚΩΣ ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ ΠΟΥ ΨΗΦΙΣΤΗΚΕ (...)»

Αναλυτικότερα, στο παραπάνω απόσπασμα ο γράφων δηλώνει ρητά την εναντίωσή του σε κάθε είδους νομιμοποίηση μίας ομόφυλης σχέσης, εννοώντας πιθανώς όχι μόνο την επικείμενη επέκταση του συμφώνου συμβίωσης, αλλά και οποιαδήποτε άλλη νομική διάταξη που θα μπορούσε να αναγνωρίζει και να κατοχυρώνει νομικά μία τέτοια σχέση. Ακολούθως, το ελληνικό κράτος κατασκευάζεται ως «ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ». Η κατασκευή αυτή στηρίζεται, όπως και σε άλλα σχόλια, στην παράθεση ενός εξαιρετικά υψηλού ποσοστού που παρουσιάζει τους χριστιανούς ορθόδοξους ως συντριπτική πλειοψηφία («97% ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΛΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ»). Ειδικότερα, ο γράφων υπογραμμίζει πως το ποσοστό αυτό προκύπτει έπειτα από την αφαίρεση του πληθυσμού των μεταναστών –οι οποίοι ενδεχομένως ασπάζονται μία άλλη θρησκεία και κατασκευάζονται de facto ως εκτός τους έθνους υποδηλώνοντας ότι σχεδόν όλοι οι ντόπιοι Έλληνες είναι χριστιανοί ορθόδοξοι.

Με τη ρητορική αυτή στρατηγική, δηλαδή μέσω της παράθεσης ενός εξαιρετικά υψηλού ποσοστού ντόπιων χριστιανών ορθόδοξων Ελλήνων, ο γράφων επιχειρεί να κατασκευάσει μία ευρύτερη εθνική-θρησκευτική ταυτότητα, η οποία υιοθετείται και από τον ίδιο. Ταυτοχρόνως, προσδίδεται μια αίσθηση αντικειμενικότητας στην αφήγησή του που θα λέγαμε ότι αποσκοπεί στη θωράκιση του επιχειρήματος απέναντι σε πιθανές μομφές περί έκφρασης προκατάληψης, καθώς ο σχολιαστής επικαλείται την απόλυτη ομοφωνία/συναίνεση του ελληνικού λαού (Edwards & Potter, 1992). Έτσι, δεν είναι μόνο ο ίδιος, αλλά και ένα ολόκληρο «ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ» που απαιτεί την προστασία της οικογένειας και το σεβασμό απέναντι στις αρ-

χές και στις παραδόσεις του έθνους. Επιπλέον, η οικογένεια και η παράδοση κατασκευάζονται ως άρρηκτα συνδεδεμένες με τη χριστιανική ορθόδοξη πίστη. Ένα τέτοιο χριστιανικό ορθόδοξο κράτος «*ΔΕ ΝΟΕΙΤΑΙ*» να θεσπίζει νόμους που επιτρέπουν, για παράδειγμα, τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης στα ετερόφυλα και ειδικά στα ομόφυλα ζευγάρια, διότι με τον τρόπο αυτό μειώνεται η αξία της οικογένειας και αγνοείται η παράδοση του έθνους.

Βέβαια, ο σχολιαστής δεν αναφέρεται μόνο στην ύπαρξη μιας κυρίαρχης ελληνορθόδοξης ταυτότητας, στην οποία εντάσσεται και ο ίδιος, αλλά και μιας μειοψηφίας. Ενδιαφέρον είναι ότι η κυρίαρχη ενδο-ομάδα παρουσιάζεται κατά κάποιο τρόπο ως παραμελημένη ή/και παραγκωνισμένη από το κράτος αφού, σύμφωνα με τον γράφοντα, είναι απαραίτητη «*ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ*» η ύπαρξη νόμων υπέρ της. Ο ίδιος συνεχίζει αναπαριστώντας την ψήφιση του αντιρατσιστικού νόμου ως αρκετή για την προστασία τόσο των ομοφυλόφιλων, όσο και άλλων μειονοτικών ομάδων, οι οποίες τοποθετούνται σε μία γενικότερη κατηγορία ως «μειοψηφία». Επομένως, η ομοφυλοφιλία όχι μόνο δεν καταδικάζεται, αλλά αντίθετα αναγνωρίζεται ότι χρήζει προστασίας από αντιρατσιστικό νόμο. Αυτό που καταδικάζεται είναι η απαξίωση της οικογένειας και κυρίως η θεσμική κατοχύρωση αυτής της απαξίωσης. Με τον τρόπο αυτό θα λέγαμε ότι αποκαλύπτεται μία ενδιαφέρουσα ρητορική στρατηγική που αφορά τη διαχείριση του στίγματος της προκατάληψης. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνεται μία προσπάθεια μειονοτικοποίησης της κατά τ' άλλα επικρατούσας με αριθμητικούς όρους ενδο-ομάδας, η οποία παρουσιάζεται ως μειονεκτούσα με όρους προστασίας/στήριξης από την πλευρά του κράτους. Το διακύβευμα της μειονοτικής ομάδας, δηλαδή η ανάγκη για νομική κατοχύρωση και προστασία των ομόφυλων σχέσεων, αντιστρέφεται με τέτοιο τρόπο, ώστε οι θεσμοί που υποστηρίζουν την κυρίαρχη ενδο-ομάδα (π.χ., παραδοσιακή οικογένεια) να παρουσιάζονται ως αυτοί που χρήζουν άμεσης προστασίας από την πλευρά του νόμου. Ως εκ τούτου, ο ομιλητής επιχειρηματολογεί κατά του νομοσχεδίου χωρίς να «επιτίθεται» ανοιχτά στην ομοφυλοφιλία, εστιάζοντας στην απουσία νόμων που να προστατεύουν την πλειοψηφία των πολιτών, ενώ συγχρόνως κατασκευάζει το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο ως επαρκές για την προστασία των ομοφυλόφιλων.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι οι σχολιαστές, οι οποίοι επιχειρηματολογούν κατά του νομοσχεδίου, συχνά κατασκευάζουν και τα όρια μεταξύ μιας κυρίαρχης ενδο-ομαδικής ταυτότητας, στην οποία εντάσσονται και οι ίδιοι ως Έλληνες-ορθόδοξοι-χριστιανοί, και μιας μειονοτικής ταυτότητας. Όπως αναλύεται στο επόμενο απόσπασμα, σε συγκεκριμένες ταυτοτικές κατασκευές, η υποστήριξη ή η εναντίωση στην επέκταση του συμφώνου συμβίωσης είναι δυνατό να περιγραφεί ως ένα καθοριστικό κριτήριο προκειμένου να διεκδικήσει ή να αποκλειστεί κανείς από την κυρίαρχη ελληνορθόδοξη ταυτότητα ή αλλιώς από την ταυτότητα των σχολιαστών.

Απόσπασμα 3 «Εναντίωση/Υποστήριξη στο νομοσχέδιο ως διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους γνήσιους και στους μη Έλληνες-Χριστιανούς-Ορθόδοξους»

«Διάβασα πολλά σχόλια. Από αυτά, προκύπτει αβιάστως το συμπέρασμα ότι όσοι τάσσονται κατά του ν/σ είναι παραδοσιακοί άνθρωποι που αγαπούν Χριστό και Ελλάδα. Όσοι είναι υπέρ του ν/σ, επικαλούμενοι δήθεν ανθρώπινα δικαιώματα, δεν είναι ούτε Χριστιανοί ούτε Έλληνες, εφόσον θέλουν να νομοθετήσουν εναντίον του λόγου του Θεού και εναντίον της συνέχειας του Ελληνικού Έθνους. Όποιος πιστεύει στον Χριστό δεν είναι δυνατόν να έχει διαφορετική άποψη από Αυτόν, διότι αυτό σημαίνει ότι στην πραγματικότητα δεν πιστεύει. Και όποιος αγαπά την Ελλάδα δεν θέλει να βάλει νάρκες στα θεμέλιά της. Ωστόσο, πέραν της θρησκευτικής και εθνικής διασάσεως του θέματος, υπάρχει και η ίδια η φύση, που μας βροντοφωνάζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι επίκτητο πάθος του σώματος και της ψυχής. Και να μεν οφείλουμε σεβασμό προς το δικαίωμα και την ελευθερία όσων κάνουν την επιλογή να είναι ομοφυλόφιλοι, εντούτοις δεν έχουμε κανένα απολύτως δικαίωμα, αν δεν θέλουμε να κακουργήσουμε εις βάρος των μελλοντικών γενεών, να θεσμοθετήσουμε και να παρουσιάσουμε αυτά τα φοβερά πάθη ως δήθεν φυσιολογικό τρόπο ζωής. Αν το κάνουμε, θ' αποδείξουμε ότι η ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ μας είναι απείρου μεγέθους.»

Στο παραπάνω απόσπασμα το δίπολο παράδοση-εκσυγχρονισμός φαίνεται να κινητοποιεί ένα ιδεολογικό δίλημμα, το οποίο ο σχολιαστής επιχειρεί να διαχειριστεί κατασκευάζοντας το σεβασμό και την τήρηση των επιταγών της Ορθοδοξίας ως πρόοδο, αλλά και την συνακόλουθη εναντίωση στη νομική κατοχύρωση δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ως μία αναγκαία κίνηση προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχεια του έθνους και η προστασία των μελλοντικών γενεών. Έτσι, ενώ αναγνωρίζονται ορισμένες φιλελεύθερες αξίες που αφορούν το δικαίωμα και την ελευθερία στον αυτοπροσδιορισμό, η προστασία του ελληνικού έθνους προτάσσεται έναντι της αναγνώρισης ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων. Τέτοιες θεσμοθετήσεις, σύμφωνα με τον γράφοντα, παρουσιάζουν την ομοφυλοφιλία ως κάτι το φυσιολογικό, απειλώντας με τον τρόπο αυτό το ίδιο το έθνος. Ουσιαστικά, το δίλημμα παράδοση-εκσυγχρονισμός ανασκευάζεται στο λόγο του γράφοντος ως ψευτοδίλημμα, ως δήθεν δίλημμα, καθώς από τη μία επικαλείται την παράδοση και από την άλλη το δήθεν σεβασμό των ανθρωπινων δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, θα λέγαμε ότι πρόκειται για ένα ψευτοδίλημμα διότι όποιος αντιτίθεται στην ορθοδοξία φαίνεται να αντιτίθεται και στο έθνος, θέτοντας εαυτόν εκτός της κοινότητας. Ακόμη, το δίλημμα είναι πλαστό γιατί αντιτίθεται στη φύση και αναρριεί καθώς τα δικαιώματα είναι ατομικά και άρα δε χρειάζεται να προστατευτούν με θεσμικές συλλογικές διαδικασίες που νομιμοποιούν το αφύσικο. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι στην ηθική λογοδοσία του σχολιαστή γίνε-

ται αντιληπτή μία ιζηματοποίηση των ιστορικών αποθεμάτων-λόγων που περιγράφηκαν στην εισαγωγική ενότητα της έρευνας.

Παράλληλα, στο Απόσπασμα 3 ο γράφων επιχειρώντας πιθανώς να προσδώσει γεγονικότητα στο λόγο του (Edwards & Potter, 1992), αλλά και να διαχειριστεί ζητήματα ηθικής λογοδοσίας που ενδεχομένως προκύπτουν από τα λεγόμενά του κάνει χρήση μιας ακραίας διατύπωσης, υποστηρίζοντας ότι το συμπέρασμά του «*προκύπτει αβιάστως*» έπειτα από την ανάγνωση πλήθους σχολίων. Από τα ίδια τα σχόλια, λοιπόν, και χωρίς να μεσολαβεί η κρίση του γράφοντος, προκύπτουν δύο ομάδες με αποκλειστικό κριτήριο την εναντίωση ή την υποστήριξη των απόμων απέναντι στο νομοσχέδιο. Ειδικότερα, εκείνοι που τάσσονται κατά του νομοσχεδίου, όπως και ο ίδιος ο γράφων, αναπαρίστανται ως «*παραδοσιακοί άνθρωποι που αγαπούν Χριστό και Ελλάδα*», ενώ οι υποστηρικτές της επέκτασης του συμφώνου περιγράφονται ως άτομα που δεν ανήκουν ούτε στην κατηγορία του «*Χριστιανού*» ούτε στην κατηγορία του «*Έλληνα*». Αυτό συμβαίνει, σύμφωνα με τον ίδιο, διότι εκείνοι που επιθυμούν την επέκταση του συμφώνου, προφασιζόμενοι την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τη μια, αντιτίθενται στο λόγο του Θεού, γεγονός που συνεπάγεται ότι δεν πιστεύουν σε Αυτόν και, από την άλλη, υποσκάλπουν τη συνέχεια του ελληνικού έθνους και για το λόγο αυτό δεν είναι δυνατό να θεωρηθούν Έλληνες. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι οι κατασκευές της ορθόδοξης θρησκευτικής ταυτότητας και της ελληνικής εθνικής ταυτότητας «*συνυφαίνονται*» στο λόγο με τέτοιο τρόπο ώστε η μία να προϋποθέτει την άλλη, καταλήγοντας στην κατασκευή μιας κυρίαρχης, συμπαγούς ελληνορθόδοξης ταυτότητας, την οποία διεκδικεί και ο ίδιος ο σχολιαστής.

Κρίσιμο είναι ότι ο γράφων επικαλείται δύο κατηγορίες στο λόγο, μία θρησκευτική και μία εθνική, στις οποίες είτε ανήκει είτε δεν ανήκει κανείς, ανάλογα με το εάν εναντιώνεται ή υποστηρίζει το νομοσχέδιο και την ομοφυλοφιλία γενικώς. Προκειμένου να διεκδικήσει κανείς την ταυτότητα του Χριστιανού, σύμφωνα με αυτή τη γραμμική επιχειρηματολογία, είναι απαραίτητο να σέβεται και να ακολουθεί πιστά τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής. Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι το να υποστηρίζει κανείς το εν λόγω νομοσχέδιο συνεπάγεται ότι επικροτεί/προωθεί και την ομοφυλοφιλία, η οποία όμως με βάση τη διδασκαλία της Αγίας γραφής αποτελεί ένα ειδικό αμάρτημα. Επομένως, η χριστιανική θρησκευτική ταυτότητα κατασκευάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ασύμβατη με όσους υποστηρίζουν το νομοσχέδιο, εφόσον η υποστήριξη της ομοφυλοφιλίας, σύμφωνα με τον γράφοντα, δε συνάδει με τη χριστιανική ορθόδοξη πίστη. Έτσι, η ιδιότητα του Χριστιανού αποδίδεται σε όσους τάσσονται κατά του νομοσχεδίου, διότι με τον τρόπο αυτό δείχνουν σεβασμό στο λόγο του Θεού, όπως και ο ίδιος ο γράφων.

Ο σχολιαστής, ακόμη, υποστηρίζει πως όσοι τάσσονται υπέρ του συμφώνου δεν είναι Έλληνες και ότι «*όποιος αγαπά την Ελλάδα δεν θέλει να βάλει νάρκες στα θε-*

μελιά της». Επομένως, για να ενταχθεί κανείς στην κατηγορία «Έλληνας», είναι απαραίτητο να μην υποσκάπτει τα θεμέλια της Ελλάδας. Αυτό που υποδηλώνεται είναι ότι η δυνατότητα σύναψης συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών πλήττει θεμελιώδεις θεσμούς (π.χ., οικογένεια) και ως εκ τούτου απειλεί τη διαιώνιση/συνέχεια του ελληνικού έθνους. Εκείνοι που τάσσονται κατά του νομοσχεδίου, όπως ακριβώς και ο ίδιος, αναπαρίστανται ως προστάτες του ελληνικού έθνους και της συνέχειας αυτού διεκδικώντας μια πραγματικά «ελληνική» ταυτότητα, ενώ οι υποστηρικτές του νομοσχεδίου αναπαρίστανται ως πολέμιοι του έθνους και μη Έλληνες. Η συγκεκριμένη γραμμή επιχειρηματολογίας θα λέγαμε ότι βασίζεται στην ιδέα της διαχρονικής και αναλλοίωτης συνέχειας του έθνους από το παρελθόν μέχρι σήμερα (βλ. Smith, 1986). Αυτή η συνέχεια της ελληνορθόδοξης ταυτότητας είναι που διακυβεύεται και υποστηρίζεται πως είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί.

Πέραν όμως των εθνικών και θρησκευτικών διαστάσεων, οι οποίες κατασκευάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδεικνύεται η σημασία της εναντίωσης στο εν λόγω σχέδιο νόμου για τη διαφύλαξη της ακεραιότητας της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας, ο γράφων επικαλείται και τη φύση προκειμένου να ενισχύσει τη θέση του. Προβαίνοντας στην προσωποποίηση της φύσης υποστηρίζει ότι *«υπάρχει και η ίδια η φύση, που μας βροντοφωνάζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι επίκτητο πάθος του σώματος και της ψυχής»*. Με τον τρόπο αυτό αφαιρούνται οποιεσδήποτε αξιώσεις περί φυσικότητας της ομοφυλοφιλίας καθώς αυτή κατασκευάζεται ως *«πάθος»*, ως κάτι που *«παθαίνει»* το σώμα και η ψυχή κάποιου κατά τη διάρκεια της ζωής του και όχι ως κάτι με το οποίο είναι δυνατό να γεννηθεί.

Ακόμη, ο γράφων φαίνεται πως επιχειρεί να διαχειριστεί πιθανές μορφές περί έκφρασης προκατάληψης καθώς αντλώντας από τη φιλελεύθερη ιδεολογία αναφέρει ότι ο σεβασμός στο δικαίωμα να επιλέγει κανείς να είναι ομοφυλόφιλος είναι απαραίτητος, ενώ στη συνέχεια υποστηρίζει ότι δεν έχει κανείς το δικαίωμα να θεσμοθετήσει και να παρουσιάσει την ομοφυλοφιλία ως κάτι φυσιολογικό αν δε θέλει να ζημιώσει τις μελλοντικές γενιές. Στην ουσία, πρόκειται για ένα κομβικό επιχείρημα του φιλελευθερισμού, που αφορά τη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου βίου, ατομικών και θεσμικών δικαιωμάτων. Έτσι, ορισμένα ατομικά δικαιώματα στην προκειμένη περίπτωση το δικαίωμα στον αυτο-προσδιορισμό νοσηματοδοτούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μη χρίζουν προστασίας από τους θεσμούς, θεωρώντας, δηλαδή, δεδομένη τη δυνατότητα ύπαρξης δικαιωμάτων, τα οποία είναι ανεξάρτητα από αντίστοιχες θεσμικές κατοχυρώσεις. Κατασκευάζοντας, λοιπόν, την ομοφυλοφιλία ως επιλογή, ως *«πάθος»* (ή αλλιώς αμαρτία) και ως μη φυσιολογικό τρόπο ζωής, η επέκταση του συμφώνου παρουσιάζεται ως ένας τρόπος να νομιμοποιήσει κανείς αυτή την αμαρτία και να την παρουσιάσει ως φυσιολογική, γεγονός που θα έχει καταστροφικές συνέπειες για τις επόμενες γενιές. Ενδιαφέρον είναι ότι εστιάζοντας στις ενδεχόμενες κα-

ταστροφικές επιπτώσεις του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, ορισμένοι σχολιαστές το κατασκευάζουν και ως μία σαφώς αντισυνταγματική «νομική κατοχύρωση στην ανωμαλία» που απειλεί την ελληνική εθνική ταυτότητα την οποία και υιοθετούν, όπως φαίνεται στο επόμενο απόσπασμα.

Απόσπασμα 4: «Αντισυνταγματικό νομοσχέδιο ενάντια στην συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων»

«Διαφωνώ απολύτως με το εν λόγω Σχέδιο Νόμου, διότι, ενώ θα έπρεπε σήμερα όσο ποτέ άλλοτε να προστατεύουμε την οικογένεια ο κ.κ. Υπουργός επιχειρεί να την ατιμάσει με τον χειρότερο τρόπο και αποφασίζει ενάντια στην συντριπτική πλειοψηφία του Ελληνικού Λαού να δώσει νομική κατοχύρωση στην ανωμαλία. Αυτό το Σχέδιο Νόμου έχει σκοπό την αλλοίωση της εθνικής μας ταυτότητας και παράδοσης, επίσης έρχεται κόντρα στο ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδος, διότι, στην προμετωπίδα του Συντάγματός μας αναφέρεται ρητώς πως το κείμενο που ακολουθεί είναι αφιερωμένο - ή μάλλον γράφτηκε- “Εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος”, από την στιγμή λοιπόν που έρχεται σε αντίθεση με την Διδασκαλία της Αγίας Γραφής και εν γένει της παράδοσης της Εκκλησίας μας, έρχεται και σε αντίθεση με το ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδος, πέραν μάλιστα της επικλήσεως της Αγίας Τριάδος στο Μέρος Β΄ του Συντάγματος που ορίζει τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας και ειδικότερα στη 3η παράγραφο του Άρθρου 3 αναφέρεται πως “Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο”(…)»

Στο συγκεκριμένο σχόλιο η κατασκευή της ομοφυλοφιλίας ως «ανωμαλίας» συμπλέκεται με την κατασκευή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας με τέτοιο τρόπο ώστε ο γράφων να υποστηρίζει πως το νομοσχέδιο στοχεύει στην αλλοίωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και παράδοσης. Αναλυτικότερα, ο ίδιος δηλώνει εξαρχής και με απόλυτο τρόπο τη διαφωνία του σε σχέση με το υπό διαβούλευση νομοσχέδιο και επικαλείται, όπως συνέβη και σε άλλα σχόλια, την ύπαρξη μιας επιτακτικής ανάγκης για την προστασία της οικογένειας, η οποία παρουσιάζεται ως ευρισκόμενη «σήμερα όσο ποτέ άλλοτε» σε εξαιρετικά κρίσιμο σημείο. Μία τέτοια περιγραφή της οικογένειας ως ευρισκόμενης σε κίνδυνο χρησιμοποιείται πιθανώς από την πλευρά του γράφοντος προκειμένου να τονιστεί ότι η κυβέρνηση («ο κ.κ. Υπουργός») αντί να σεβαστεί την κρίση που βιώνει ο εν λόγω θεσμός, επιλέγει να την «ατιμάσει» και να την απειλεί ακόμη περισσότερο με την επέκταση του συμφώνου συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι ότι ο γράφων υποστηρίζει πως το σχέδιο νόμου είναι αντισυνταγματικό προβάλλοντας το

επιχείρημα ότι το σύνταγμα «είναι αφιερωμένο - ή μάλλον γραφτηκε-» στο όνομα της Αγίας Τριάδας. Το συγκεκριμένο επιχείρημα αναπτύσσεται με τέτοιο τρόπο ώστε το γεγονός ότι η ομοφυλοφιλία αντίκειται στη διδασκαλία της Αγίας γραφής και στην παράδοση της Εκκλησίας να συνεπάγεται ότι η επέκταση του συμφώνου συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια -ως «νομική κατοχύρωση στην ανωμαλία»- αντίκειται αντίστοιχα και στο Σύνταγμα της Ελλάδας. Έτσι, ένας πολιτικός θεσμός, όπως το σύνταγμα, φαίνεται να επικυρώνεται όχι από το λαό, την κοινωνία των πολιτών αλλά από το «Θείο». Ο γράφων επικαλούμενος εθνικές και κοινωνικές παραμέτρους, οι οποίες συνδέονται στην επιχειρηματολογία τόσο του ίδιου, όσο και άλλων σχολιαστών με το εν λόγω νομοσχέδιο, αντλεί από τις «ηθικές αξίες» που αντιπροσωπεύει η διδασκαλία της Ορθοδοξίας και κατ' επέκταση το «παραδοσιακό» ελληνορθόδοξο σύστημα αξιών, διεκδικώντας ευρύτερες πολιτικές/θεσμικές αξιώσεις. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός αυτό έχει ευρύτατες συνέπειες καθώς η επίκληση στην Αγία Τριάδα κατά το προοίμιο του συντάγματος δεν αναπαρίσταται απλώς σαν μία απότιση τιμής προς την Εκκλησία, αλλά ως μία «απόδειξη» ότι κάθε θεσμοθέτηση είναι απαραίτητο να συμβαδίζει με τις επιταγές της χριστιανικής ορθόδοξης πίστης. Επιπλέον, η ακόλουθη επίκληση στο άρθρο 3 του συντάγματος θα λέγαμε πως λαμβάνει χώρα με αποσπασματικό και ασαφή τρόπο, γεγονός που πιθανώς στοχεύει στην ενίσχυση της επιχειρηματολογίας του ίδιου (Edwards & Potter, 1992). Λαμβάνοντας υπόψη ότι το συγκεκριμένο σχέδιο νόμου δεν εισάγει κάποια αλλοίωση στο κείμενο της Αγίας γραφής, είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι ο γράφων αφήνει να εννοηθεί πως η διδασκαλία και όχι το κείμενο της Αγίας γραφής είναι αυτή που πρέπει να τηρείται κατά γράμμα βάσει του Συντάγματος της Ελλάδας.

Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να σημειωθεί η χρήση ευθύ λόγου σε εισαγωγικά, η οποία φαίνεται πως στοχεύει στην ενίσχυση του λόγου του σχολιαστή με την αποσπασματική παράθεση του επίσημου θεσμικού κειμένου του συντάγματος. Το γεγονός αυτό μετατρέπει φαινομενικά το επιχείρημα σε μη διαπραγματεύσιμο, δίνοντας μία αίσθηση εγκυρότητας ή/και ιδεολογικής εγγύτητας μεταξύ των Ελλήνων πολιτών που θα προβούν στην ανάγνωση των σχολίων. Παράλληλα, είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι συνεισφέρει στην κατασκευή/μετατροπή των θέσεων και της ιδεολογίας του σχολιαστή σε διαδεδομένες, θεσμικά κατοχυρωμένες και ευρέως αποδεκτές θέσεις και ιδεολογίες της κοινής γνώμης. Έτσι, φαίνεται να διεκδικείται μία κυρίαρχη θέση για την ελληνορθόδοξη ταυτότητα, την οποία υιοθετεί και ο ίδιος, μέσα σε ένα ιδεολογικά φορτισμένο σύνολο ιεραρχημένων σχέσεων εξουσίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υιοθετώντας ένα κοινωνικο-κονστρουκτιονιστικό θεωρητικό υπόβαθρο καθώς και αναλυτικά εργαλεία που παρέχει η κριτική κοινωνική λογοψυχολογία (Wetherell, 1998) και η ρητορική (Billig, 1987, 1991), η παρούσα έρευνα εξέτασε τις επιχειρηματολογικές γραμμές που επιστρατεύονται στη δημόσια διαβούλευση κατά της επέκτασης του συμφώνου συμβίωσης σε ομόφυλα ζευγάρια. Ειδικότερα, μελετήθηκαν οι ταυτοτικές κατασκευές που φαίνεται να αποσκοπούν στην αποδυνάμωση των διεκδικήσεων και των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+.

Ένα επαναλαμβανόμενο επιχειρηματολογικό μοτίβο αφορούσε την αναπαράσταση του συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών ως ενός μη λειτουργικού θεσμού, ο οποίος είναι εξ ορισμού ασύμβατος ή/και απειλητικός για την «ελληνο-ορθοδοξία». Το ενδεχόμενο δημιουργίας εναλλακτικών οικογενειακών σχημάτων από ομόφυλα ζευγάρια φαίνεται να σηματοδοτεί μία ανεπιθύμητη κοινωνική μεταβολή που ακυρώνει την αξία αυτών των παραδοσιακών θεσμών, όπως ο θρησκευτικός γάμος και η οικογένεια. Κρίσιμο είναι ότι οι παραδοσιακοί θεσμοί κατασκευάζονται όχι μόνο ως δομικά στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας, αλλά και ως ασφαλιστικές δικλείδες για τη συνέχεια του έθνους (πρβ. Μουζέλης, 2002. Molo-kotos-Liederman, 2003. Pollis, 1999). Ως εκ τούτου, ο θεσμός του συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών αναπαρίσταται ως «απενοχοποίηση μίας ανήθικης πράξης/αμαρτίας» που απαξιώνει αυτούς τους θεσμούς και απειλεί τη συνέχεια της ελληνορθόδοξης παράδοσης, γεγονός που μεταφράζεται και ως απειλή για την αναλλοίωτη συνέχεια του ελληνισμού.

Παράλληλα, η εναντίωση στις θεσμικές διεκδικήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ αναπαρίσταται ως ένδειξη σεβασμού απέναντι στη διδασκαλία της ορθοδοξίας, η οποία προτάσσει την αγάπη προς κάθε άνθρωπο, αλλά συγχρόνως είναι εξ ορισμού αντίθετη με την αμαρτία και τα παράγιά της, όπως η ομοφυλοφιλία και το εν λόγω νομοσχέδιο. Με τον τρόπο αυτό το «άτομο» διαχωρίζεται από την κατηγορία «ομοφυλόφιλος» και εντάσσεται στην κατηγορία «αμαρτωλός». Σύμφωνα με άλλους μελετητές, όταν οι κοινωνικοί δράστες προβαίνουν σε αρνητικές αξιολογικές κρίσεις για τους ομοφυλόφιλους προβάλλοντας το θρησκευτικό αξίωμα «αγαπώ τον αμαρτωλό, αλλά μισώ την αμαρτία», επιχειρούν να δείξουν ότι σέβονται εν μέρει τους ομοφυλόφιλους ανθρώπους, αλλά όχι τις «αμαρτωλές σεξουαλικές πράξεις» στις οποίες προβαίνουν (βλ. Bassett et al., 2000. Smith & Windes, 2000. Wilkinson, 2004). Όσον αφορά την παρούσα έρευνα, είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι ορισμένοι σχολιαστές προτάσσουν την αγάπη και την ανεκτικότητα ως αξίες που απορρέουν από την ορθόδοξη πίστη επιχειρούν να αποποιηθούν ενδεχόμενες μομφές περί έκφρασης ομοφοβικών απόψεων. Σημαντικό είναι ότι μέσα από τις αναπαραστάσεις του νομοσχεδίου ως νομιμοποιί-

ηση «του αφύσικου, της αμαρτίας, της ανωμαλίας και της διαστροφής» οι σχολιαστές κατασκεύασαν έμμεσα την ίδια την ομοφυλοφιλία ως «αφύσικη, αμαρτωλό πάθος, ανωμαλία κτλ.». Έτσι, ακόμη κι όταν η ομοφυλοφιλία κατασκευάζεται ως μία επιλογή, είναι δυνατό να γίνει αντιληπτή ως πράξη που παραβιάζει αιώνιους, καθολικούς, θρησκευτικούς κανόνες, δηλαδή ως διάπραξη αμαρτίας. Επομένως, η ομοφυλοφιλία συχνά απο-ουσιοποιείται καθώς δεν αναγνωρίζεται ως μία «φυσική» σεξουαλική ταυτότητα, αλλά ως μία αμαρτωλή πράξη που αντιβαίνει στη φύση και στο «θείο νόμο». Σύμφωνα με τον Helminiak (2008), οι περισσότερες ευρέως διαδεδομένες θρησκευτικές παραδόσεις τάσσονται ανοιχτά κατά των «ομοφυλοφιλικών πράξεων», αντιμετωπίζοντάς τες ως αμαρτία και ως παραβίαση του θείου νόμου. Στην παρούσα έρευνα, η αναφορά στο νόμο του Θεού βάσει του οποίου η μόνη φυσική σεξουαλική επαφή είναι αυτή μεταξύ αρσενικού και θηλυκού με σκοπό τη διαιώνιση του είδους φαίνεται πως επιτελεί ορισμένες σημαντικές λειτουργίες. Αυτό που προϋποτίθεται στο συγκεκριμένο επιχείρημα, σύμφωνα και με άλλους μελετητές (π.χ., Helminiak, 2008), είναι η ύπαρξη μίας φυσικής τάξης, η οποία δόθηκε στην ανθρωπότητα από τον Θεό. Με τον τρόπο αυτό, η ετεροφυλοφιλία ουσιοποιείται καθώς γίνεται αντιληπτή ως η μοναδική φυσική και φυσιολογική σεξουαλική ταυτότητα, τόσο με όρους επικύρωσης από το «Θείο» όσο και με όρους αναπαραγωγής/διαιώνισης του είδους.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εντοπίζεται μία πιο καλυμμένη αντίθεση στο εν λόγω νομοσχέδιο, καθώς αναγνωρίζεται το δικαίωμα του σεξουαλικού αυτοπροσδιορισμού ή/και το γεγονός ότι οι ομοφυλόφιλοι χρήζουν προστασίας από το νόμο (π.χ., επίκληση στον αντιρατσιστικό νόμο), με την προϋπόθεση οι σχετικές θεσμοθετήσεις να μην απειλούν το θεσμό της οικογένειας και γενικότερα την ελληνορθόδοξη παράδοση. Έτσι, ορισμένοι σχολιαστές, επιχειρώντας να αποφύγουν ενδεχόμενες μομφές περί έκφρασης προκατάληψης, προβαίνουν σε πιο φιλελεύθερες κατασκευές της ομοφυλοφιλίας, θέτοντας όμως τον περιορισμό η επιλογή αυτή να μην οδηγεί σε διεκδικήσεις στη δημόσια σφαίρα, οι οποίες αποβλέπουν σε αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο του κράτους. Με τον τρόπο αυτό διαφαίνεται ότι το «παραδοσιακό» και το «εκσυγχρονιστικό» σύστημα αξιών είναι δυνατό να αποτελεί αντικείμενο διαπραγματεύσης, με τις αξίες που απορρέουν από το καθένα από αυτά να συνυπάρχουν στην ίδια επιχειρηματολογική γραμμή (πρβλ. Stavrakakis, 2002, 2014. Xenakis, 2014), αλλά και να επιστρατεύονται κατά τη διαχείριση της λογοδοσίας από την πλευρά του γράφοντα.

Οι συγκεκριμένες ρητορικές κατασκευές των σεξουαλικών ταυτοτήτων συνυπήρχαν στις ίδιες επιχειρηματολογικές γραμμές με αναπαραστάσεις κατά τις οποίες η ελληνικότητα και η ορθοδοξία αποτελούν άρρηκτα συνδεδεμένα ταυτοτικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, ορισμένοι σχολιαστές κατασκεύασαν μία «μη-εκκοσμηκευμένη»

εθνική ταυτότητα, στην οποία, όπως επισήμανε και η Pollis (1999), το κράτος, το έθνος και η θρησκεία ταυτίζονται απόλυτα. Σημαντικό είναι ότι οι συγκεκριμένες αναπαραστάσεις των σεξουαλικών και εθνικών ταυτοτήτων χρησιμοποιήθηκαν «στην πράξη» (Potter & Litton, 1985), προκειμένου οι διεκδικήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ όπως το σύμφωνο συμβίωσης και η τεκνοθεσία να κατασκευαστούν ως «επικίνδυνες» για το ίδιο το ελληνικό έθνος. Με τον τρόπο αυτό, η ομοφυλοφιλία στιγματίζεται μέσα από επιχειρηματολογικές γραμμές που συνδέουν την ετεροκανονικότητα με καλά θεμελιωμένες αναπαραστάσεις της εθνικής ταυτότητας. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η Kim (2016), η οποία, ωστόσο, μελέτησε με ένα διαφορετικό επιστημολογικό υπόβαθρο τους τρόπους με τους οποίους η συντηρητική προτεσταντική Εκκλησία στη Νότια Κορέα ξεκίνησε ένα κίνημα εναντίον των ομοφυλόφιλων. Όπως και στην παρούσα έρευνα, η ομοφυλοφιλία περιγραφόταν ως αμαρτία και παραβίαση του νόμου του Θεού και τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα παρουσιάζονταν ως απειλή για την οικογένεια και το έθνος.

Παράλληλα με το περιεχόμενο, οι σχολιαστές επιχειρηματολογούν και για τα όρια της ελληνικότητας. Στις αναπαραστάσεις της Ελλάδας ως μιας ιδεατής και ομοιογενούς κοινότητας ορθόδοξων χριστιανών φάνηκε να συγκαλύπτονται οποιεσδήποτε πιθανές διαφοροποιήσεις μεταξύ των Ελλήνων. Τα όρια της κατηγορίας «Έλληνες-Ορθόδοξοι-Χριστιανοί» κατασκευάζονται και χρησιμοποιούνται ρητορικά με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενώσουν κάθε Έλληνα ανεξάρτητα από κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές διαφορές και να τον τοποθετήσουν σε μία υπερκείμενη ταυτότητα (βλ. Billig, 1995). Ωστόσο, το ανήκειν στην κατηγορία του «Έλληνα Ορθόδοξου Χριστιανού» δεν συμπεριλαμβάνει και τους υποστηρικτές του νομοσχεδίου, καθώς οι τελευταίοι κατασκευάζονται ως «άλλος», ως μια διάσταση ετερότητας που αναγορεύεται σε εχθρό της ορθόδοξης παράδοξης και κατ' επέκταση σε εχθρό του ελληνικού έθνους. Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι τα διλήμματα που αφορούν την ελληνική εθνική ταυτότητα και ιδιαίτερα το δίπολο Δύση-Ανατολή, διαπερνούν και αυτούς τους λόγους με την έμφαση να δίνεται στο σεβασμό και στην τήρηση των επιταγών της Ορθοδοξίας προκειμένου να διασφαλιστεί η μοναδικότητα και η συνέχεια της συγκεκριμένης εθνικής ταυτότητας (πρβλ. Bozatzis, 2009, 2014. Hertzfeld, 1987, 1995). Φυσικά, η εναντίωση στις διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας κατασκευάζεται ως μονόδρομος προκειμένου να επιτευχθεί η διαιώνιση της ελληνικότητας.

Καταλήγοντας, θα ήταν απαραίτητο να επισημανθούν οι περιορισμοί στη δυνατότητα γενίκευσης των παραπάνω ευρημάτων που συνδέονται κυρίως με το επιχειρηματολογικό πλαίσιο της δημόσιας διαβούλευσης. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας είναι δυνατό να ιδωθούν ως μια μορφή δημόσιου λόγου/επικοινωνίας (Holtz et al., 2012). Ωστόσο, το δείγμα δε θεωρείται αντιπροσωπευτικό, εφόσον αποτελείται από άτομα που πιθανώς είχαν επαρκή κίνητρα ώστε να προβούν στη δημοσίευση σχο-

λίων. Επιπλέον, οι γραμμές επιχειρηματολογίας που αναλύονται, χωρίς να αποτελούν έναν ιδιοσυγκρασιακό λόγο, είναι πιθανό να προέρχονται από ομάδες με ειδικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα στενή σχέση με την Εκκλησία και παραεκκλησιαστικούς κύκλους. Παρ' όλα αυτά, η μελέτη δε φανερώνει απλώς ορισμένες αλληλένδετες γραμμές επιχειρηματολογίας, αλλά και ουσιαστικές κοινωνικές πρακτικές (βλ. Potter et al., 1990), που αρθρώνονται στο σύγχρονο ελληνικό δημόσιο λόγο και αφορούν την εναντίωση στην κατοχύρωση ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων. Η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο η ετεροκανονικότητα συμπλέκεται με κατασκευές της εθνικής ταυτότητας, καθώς και του τρόπου με τον οποίο οι αναπαραστάσεις αυτές δημιουργούν ανάχωμα στις διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας αποτελεί σημαντική συμβολή της παρούσας μελέτης. Ειδικότερα, ενώ στο δημόσιο διάλογο και σε αναλύσεις θεσμικού λόγου σιγματίζεται ο ρόλος της εκκλησιαστικής ρητορικής, δεν υπάρχουν έρευνες που να δείχνουν πώς ο κοινός νους κατασκευάζει το ρόλο της ρητορικής αυτής αναφορικά με δικαιώματα και διεκδικήσεις. Οι συγκεκριμένες αναπαραστάσεις πιθανώς αξιοποιούνται για την παγίωση ιεραρχικών δομών και σχέσεων εξουσίας, καθώς οποιαδήποτε θεσμοθέτηση του κράτους φάνηκε πως είναι απαραίτητο να προστατεύει την ελληνορθόδοξη ταυτότητα ή αλλιώς τη συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων που ασπάζονται την Ορθοδοξία. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ενδιαφέρουσα θα ήταν μία επισταμένη μελέτη του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζονται τα δικαιώματα και οι θεσμικές διεκδικήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ και σε άλλα πλαίσια θεσμικού και καθημερινού λόγου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Andreouli, E., Figgou, L., Kadianaki, I., Sapountzis, A., & Xenitidou, M. (2017). "Europe" in Greece: Lay constructions of Europe in the context of Greek immigration debates. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 27, 158-168. doi:10.1002/casp.2301
- Bassett, R. L., Hodak, E., Allen, J., Bartos, D., Grastorf, J., Sittig, L., & Strong, J. (2000). Homonegative Christians: Loving the sinner but hating the sin. *Journal of Psychology and Christianity*, 19, 258-269.
- Billig, M. (1987). *Arguing and thinking: A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Billig, M. (1991). *Ideology and opinions: Studies in rhetorical psychology*. London: Sage Publications.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London: Sage.
- Billig, M. (1996). *Arguing and thinking: A rhetorical approach to social psychology* (2nd ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Bozatzi, N. (2009). Occidentalism and accountability: Constructing culture and cultural difference in majority Greek talk about the minority in Western Thrace. *Discourse & Society*,

- 20, 431-453. doi:0.1177/0957926509104022
- Bozatzis, N. (2014). Banal occidentalism. In C. Antaki & S. Condor (Eds.), *Rhetoric, ideology and social psychology: Essays in honour of Michael Billig* (pp. 122-136.). Hove, East Sussex: Routledge.
- Γιανναράς, Χ. (1992). *Ορθοδοξία και Δύση στη νεότερη Ελλάδα*. Αθήνα: Δόμος.
- Clarke, V. (2005). 'We're all very liberal in our views': Students' talk about lesbian and gay parenting. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 6, 2-15.
- Condor, S., & Gibson, S. (2007). Everybody's entitled to their own opinion': Ideological dilemmas of liberal individualism and active citizenship. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(2), 115-140.
- Δεμερτζής, Ν. (2001). Η εθνο-θρησκευτική και επικοινωνιακή εκκοσμίκευση της ορθοδοξίας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 5, 83-101. doi:10.12681/sas.545
- Δημητρόπουλος, Α. (2008). *Συνταγματικά δικαιώματα*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Diamandouros, N. (1994). *Cultural dualism and political change in Post authoritarian Greece*. Madrid, Spain: Instituto Juan March.
- Διαμαντούρος, Ν. (2000). *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Dimaras, A. (1973). The other British philhellenes. In R. Clogg (Ed.), *The struggle for Greek independence: Essays to mark the 150th anniversary of the Greek war of independence* (pp. 200-223). London, UK: MacMillan Press.
- Dragonas, T. (2013). Religion in contemporary Greece - A modern experience? In A. Triandafillidou, R. Gropas, & H. Kouki (Eds.), *The Greek crisis and European modernity* (pp. 110-131). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Edley, N. (2011). Analysing masculinity: Interpretative repertoires, subject positions and ideological dilemmas. In M. Wetherell, S. Taylor, & S. J. Yates (Eds.), *Discourse as data: A guide to analysis* (pp. 19-228). London, UK: Sage.
- Edwards, D., & Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. London, UK: Sage.
- Gerhards, J. (2010). Non-discrimination towards homosexuality: The European Union's policy and citizens' attitudes towards homosexuality in 27 European countries. *International Sociology*, 25(5), 5-28.
- Gough, B. (2002). 'I've always tolerated it but...': Heterosexual masculinity and the discursive reproduction of homophobia. In A. Coyle & C. Kitzinger (Eds.), *Lesbian and gay psychology: New perspectives* (pp. 219-238). Oxford, England: BPS Blackwell.
- Heaphy, B., Smart, C., & Einarsdottir, A. (2013). *Same sex marriages: New generations, new relationships*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Helminiak, D. A. (2008). Homosexuality in world religions: A case study in the psychology of spirituality. *Journal of Individual Psychology*, 64, 137-160.
- Herek, G.M. (2002). Gender gaps in public opinion about lesbians and gay men. *Public Opinion Quarterly*, 66, 40-66.
- Herzfeld, M. (1987). *Anthropology through the looking-glass: Critical ethnography in the*

- margins of Europe*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Herzfeld, M. (1995). Hellenism and Occidentalism: The permutations of performance in Greek bourgeois identity. In J. G. Carrier (Ed.), *Occidentalism: Images of the West* (pp. 218-233). Oxford, England: Berg.
- Holtz, P., Kronberger, N., & Wagner, W. (2012). Analyzing internet forums: A practical guide. *Journal of Media Psychology, 24*, 55-66. doi:10.1027/1864-1105/a000062
- Jowett, A. (2014). “But if you legalise same-sex marriage...”: Arguments against marriage equality in the British press. *Feminism & Psychology, 24*, 37-55.
- Kim, N. (2016). “Homosexuality is a threat to our family and the nation”: Anti-LGBT movement. In N. Kim (Ed.), *The gendered politics of the Korean Protestant right* (pp. 81-114). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan. doi:10.1007/978-3-319-39978-2
- Kite, M. E., & Whitley Jr, B. E. (1996). Sex differences in attitudes toward homosexual persons, behaviors, and civil rights: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22*, 336-353.
- Kitromilides, P. M. (1996). ‘Balkan Mentality’: History, legend, imagination. *Nations and Nationalism, 2*, 163-191. doi:10.1111/j.1354-5078.1996.00163.x
- Kitzinger, C. (1987). *The social construction of lesbianism*. London, UK: Sage.
- Kitzinger, C. (2005). Heteronormativity in action: Reproducing the heterosexual nuclear family in after-hours medical calls. *Social Problems, 52*, 477-498.
- Kouki, H., & Liakos, A. (2015). Narrating the story of a failed national transition: Discourses on the Greek crisis, 2010–2014. *Historein, 15*, 49-61.
- Land, V., & Kitzinger, C. (2005). Speaking as a lesbian: Correcting the heterosexist presumption. *Research on Language and Social Interaction, 38*(4), 371-416.
- Mackridge, P. (2008). Cultural difference as national identity in modern Greece. In K. Zacharia (Ed.), *Hellenisms: Culture, identity, and ethnicity from antiquity to modernity* (pp. 297-319). London, UK: Ashgate.
- Μανιτάκης, Α. (2000). *Οι σχέσεις της Εκκλησίας με το κράτος-έθνος: Στη σκιά των ταυτοτήτων*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Matthews, N., & Augoustinos, M. (2012). ‘I don’t believe in discrimination but... this is just too far’: Political discourse in the Australian marriage equality debate. *Gay and Lesbian Issues and Psychology Review, 8*(3), 128.
- McKinlay, A., & McVittie, C. (2011). *Identities in context: Individuals and discourse in action*. Oxford, England: Wiley-Blackwell.
- Μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αιγιαλείας Αμβρόσιος. (16 Δεκεμβρίου 2015). Αντιδράσεις κληρικών για το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης [Web log post]. Ανακτήθηκε από http://mkka.blogspot.gr/2015/12/blog-post_16.html
- Μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφεΐμ. (16 Δεκεμβρίου, 2015). *Ανακοινωθέν περί της ψηφίσεως του νομοσχεδίου για το σύμφωνο συμβίωσης*. [Διαδίκτυο]. Ανακτήθηκε 17 Φεβρουαρίου 2017 από <https://www.imp.gr/home/epikaira-arxeio/12-daynews/1002>
- Μίχος, Ι., & Φίγγου, Α. (2017). Ομοφυλοφιλία, ουσιοποίηση και ταυτότητα στο λόγο ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων ανδρών. *Ψυχολογία, 22*(2), 71-89.

- Molokotos-Liederman, L. (2003). Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union. *Journal of Contemporary Religion, 18*, 291-315. doi:10.1080/13537900310001601677
- Molokotos-Liederman, L. (2007). The Greek ID card controversy: A case study of religion and national identity in a changing European Union. *Journal of Contemporary Religion, 22*, 187-203. doi:10.1080/13537900701331056
- Μουζέλης, Ν. (2002). *Από την αλλαγή στον εκουγχρονισμό: Κριτικές παρεμβάσεις*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μποζατζής, Ν. (2011) Η στροφή στο λόγο στην κοινωνική ψυχολογία: Τέσσερις κομβικές διαμάχες. Στο Ν. Μποζατζής & Θ. Δραγώνα (Επιμ. Έκδ.), *Κοινωνική ψυχολογία: Η στροφή στο λόγο* (σσ. 35-74). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ntampoudi, I. (2014). The Eurozone crisis and the politics of blaming: The cases of Germany and Greece. *Political Perspectives, 8*(3), 1-20.
- Ορφανουδάκης, Σ. (2008). Ο χωρισμός Κράτους-Εκκλησίας: Αναγκαιότητα ή παλιλλογία; Στο Σ. Ορφανουδάκης, Γ. Πουλής, Γ. Σωτηρέλης, & Χ. Κοσμίδης (Επιμ. Έκδ.), *Σχέσεις Κράτους-Εκκλησίας ενόψει της αναθεώρησης του Συντάγματος* (σσ. 1-27). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Plummer, K. (2003). *Intimate citizenship. Private decisions and public dialogues*. Seattle, WA: University of Washington Press.
- Plummer, D. (2016). *One of the boys: Masculinity, homophobia, and modern manhood*. New York, NY: Haworth Press.
- Pollis, A. (1999). Ελλάδα: Ένα προβληματικό κοσμικό κράτος. Στο Δ. Χριστόπουλος (Επιμ. Έκδ.), *Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα* (σσ. 169-185). Αθήνα: Κριτική.
- Potter, J., & Litton, I. (1985). Some problems underlying the theory of social representations. *British Journal of Social Psychology, 24*, 81-90. doi: 10.1111/j.2044-8309.1985.tb00664.x
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and psychology: Beyond attitudes and behavior*. London, UK: Sage.
- Potter, J., Wetherell, M., Gill, R., & Edwards, D. (1990). 'Discourse: Noun, verb or social practice?'. *Philosophical Psychology, 3*, 205-217. doi:10.1080/09515089008572999
- Potter, J., & Wetherell, M. (2009). *Λόγος και κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Rothmann, J. (2018). A social constructionist approach to resilience for lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex, queer and/or questioning academics and students in South African universities. *Transformation in Higher Education, 3*(3), 1-8.
- Richardson, D. (2004). Locating sexualities: From here to normality. *Sexualities, 7*, 391-411.
- Richardson, D. (2017). Rethinking sexual citizenship. *Sociology, 51*, 208-224.
- Rothbart, M., & Taylor, M. (1992). Category labels and social reality: Do we view social categories as natural kinds? In G. R. Semin & K. Fiedler (Eds.), *Language and social cognition* (pp. 11-36). London, UK: Sage.
- Smith, A. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- Smith, R. R., & Windes, R. R. (2000). *Progay/antigay: The rhetorical war over sexuality*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Σταματόπουλος, Δ. (2003). *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση: Προς μια ανασύνθεση της*

- ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19ο αιώνα. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Stavrakakis, Y. (2002). Religious populism and political culture: The Greek case. *South European Politics and Society*, 7(3), 29-52. doi:10.1080/13608740708539632
- Stavrakakis, Y. (2014). Debt society: Psychosocial aspects of the (Greek) crisis. In K. Kenny & M. Fotaki (Eds.), *The psychosocial and organization studies: Affect at work* (pp. 33-59). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Τζιόβας, Δ. (1994). Η Δυτική φαντασίωση του Ελληνικού και η αναζήτηση του υπερεθνικού. Στο Δ. Σολομού (Επιμ. Έκδ.), *Έθνος-κράτος-εθνικισμός* (σσ. 339-361). Αθήνα: Εταιρεία Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Τριανταφυλλίδου, Α., Γρόπα, Ρ., & Κούκη, Χ. (2013). Εισαγωγή: Είναι η Ελλάδα ένα νεωτερικό ευρωπαϊκό κράτος;. Στο Α. Τριανταφυλλίδου, Ρ. Γρόπα, & Χ. Κούκη (Επιμ. Έκδ.), *Ελληνική κρίση και ευρωπαϊκή νεωτερικότητα* (σσ.15-49). Αθήνα: Κριτική.
- Trispiotis, I. (2014). Discrimination and civil partnerships: Taking 'legal' out of legal recognition. *Human Rights Law Review*, 14, 343-358. doi:10.1093/hrlr/ngu006
- Tsoukalas, C. (1999). European modernity and Greek national identity. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 1, 7-14.
- Vallianatos and others v. Greece*, no. 29381/09 & 32684/09, § 24, ECHR 2008.
- Warner, M. (2002). *Publics and counterpublics*. New York, NY: Zone Books.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society*, 9, 387-412. doi:10.1177/0957926598009003005
- Wilkinson, W. W. (2004). Religiosity, authoritarianism, and homophobia: A multidimensional approach. *International Journal for the Psychology of Religion*, 14, 55-67. doi:10.1207/s15327582ijpr1401_5
- Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2008). Τεύχος πρώτο. Αριθμός φύλλου 241. Νοέμβριος.
- Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2015). Τεύχος πρώτο. Αριθμός φύλλου 181. Δεκέμβριος.
- Xenakis, S. (2013). Normative hybridity in contemporary Greece: Beyond “modernizers” and “underdogs” in socio-political discourse and practice. *Journal of Modern Greek Studies*, 31, 171-192. doi:10.1353/mgs.2013.0017
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (2015α). Βασικά σημεία σχεδίου νόμου: Σύμφωνο συμβίωσης και άλλες διατάξεις. [Διαδίκτυο]. Ανακτήθηκε 9 Νοεμβρίου 2015 από <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/tabid/64/ctl/details/itemid/2440/mid/797>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (2015β). Δημόσια Διαβούλευση για το σχέδιο νόμου: Σύμφωνο συμβίωσης και άλλες διατάξεις». [Διαδίκτυο]. Ανακτήθηκε 9 Νοεμβρίου 2015 από <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=6153>
- Yzerbyt, V., Rocher, S., & Schadron, G. (1997). Stereotypes as explanations: Subjective essentialistic view of group perception. In R. Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, & A. S. Haslam (Eds.), *The social psychology of stereotyping and group life* (pp. 20-50). Oxford, England: Blackwell.

INTERTWINED AND INCOMPATIBLE IDENTITIES IN THE ARGUMENTATION AGAINST THE INSTITUTIONALIZATION OF SAME SEX COUPLES' COHABITATION AGREEMENT: “GREEK-ORTHODOXY” AND HOMOSEXUALITY

Ioannis Michos & Lia Figgou
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

Abstract: This research focuses on the ways in which “Greek-Orthodox” social identity is constructed and used as an argumentative resource against the institutionalization of same-sex couples’ cohabitation agreement. The analytic material consisted of comments put forward in the context of a public online deliberation on this issue held in Greece in 2015. Analysis, which used the principles of critical discursive psychology and rhetoric, highlights the construction of a solid “Greek-Orthodox” identity in which the concepts of “nation” and “religion” presuppose each other while at the same time they establish heteronormativity. Moreover, homosexuality is constructed as a “sin” that is incompatible with the “Greek-Orthodox” identity while the legal protection of same-sex relationships is represented as a threat to the Greek nation. These constructions are orientated to manage social accountability concerns of the commentators, while at the same time they potentially contribute to the preservation of hierarchical structures and power relations aiming to undermine LGBTQI+ claims.

Key words: Cohabitation agreement, Identities, Same-sex couples

Address: Ioannis Michos, School of Psychology, Aristotle University of Thessaloniki, 541 24 Thessaloniki, Greece. Tel.: +30-23140-08954. E-mail: maioanni@psy.auth.gr